

מחלוקת ר' חיים בנבנשתי ור' אהרן לפפא

מאת

דוד תמר

ידועה המחלוקת שפרצה באזמיר בשנת תכ"א, באחרית ימיו של ר' יוסף איסקאפה, רבה של העיר. ר"י איסקאפה שימש רבה של אומיר ואב-בית-דינה ללא עוררין, אולם לעת זקנתו, כשתש כוחו, הסכימו ביניהם ראשי הקהילות של אומיר למנות שני דיינים במקומו. אף-על-פי שישב בה באזמיר באותם הימים גדול הדור ר' חיים בנבנשתי היו לו יריבים ומתנגדים קשים, שלא נתנו למנותו כדיין וכרבה של העיר במקומו של ר' יוסף איסקאפה. ר"י איסקאפה נפטר סמוך לזמנה של המחלוקת, בכ"ו בטבת תכ"ב,¹ ומשרתו נתחלקה לשניים. ר"ח בנבנשתי נתמנה לדון בדיני איסור והיתר ובדיני אישות, ואילו לדיני ממונות ביקשו להביא חכם מחוץ לאזמיר, אלא שהחכם שבררו ראשי הקהל לא רצה לעזוב את מקומו ולבוא לאזמיר. לבסוף, לאחר כמה שנים, בררו להם את ר' אהרן לפפא ממאגנסיה שבאסיה הקטנה, שבא לשם בר"ח אייר תכ"ה. ר"א לפפא שימש דין ורב באזמיר כשמונה חודשים עד שהודח מכהונתו על-ידי שבתי צבי, שבמשיחתו כפר, בה' בטבת תכ"ו, ולמחרתו נתמנה ר"ח בנבנשתי בידי שבתי צבי לרבה המוסמך היחיד של אומיר.² בדברים שלהלן מבקש אני להעמיד על כמה מקורות, שלא עסקו בהם חכמים, הנוגעים בסוגיה זו של המחלוקת, הן בשנת תכ"א הן בשנת תכ"ו.

כבר עמד ג' שלום על כך, שר"ח בנבנשתי טען, שאף-על-פי שהסכים בחתימת ידו לחלוקת משרת הדיינות לשניים ואף הזמין בכתב את ר"א לפפא לבוא לשמש כדיין באזמיר, עשה זאת באונס גמור ו'ברצון קצת מבעלי אגרופין'.³ הוא העיר על דבריו בבעי חיי, חו"מ ח"ב, סי' קעב, שנכתבו בשנת תכ"ח ונעלמו מעיני חכמים.⁴ ר"ח בנבנשתי טוען ומתלונן שם, ש'ידוע ומפורסם, שאותה הסכמה נעשה באונס גלוי להחכם היושב בעיר [ר"ח בנבנשתי] ולסיעתו ומחמת האונס חתמו בהסכמה, והחכם היושב בעיר מסר מודעא על זה לארבעה או ה' אנשים, וא"ל [ואיכא למימר] שהיה אנוס בדבר. ומאחר דההסכמה אעיקרא היא בטלה

1 ראה גם מה שכתבתי על שנת פטירתו של ר"י איסקאפה במאמרי: סיני, ע' (תשל"ב), עמ' רלח—רלט.

2 שבתי צבי, א, עמ' 304—305, 328.

3 שם, עמ' 305.

4 שם, עמ' 305—306, הערה 1.

נמצא שמה שנתחייבו להח' השלם כמהר"ר אהרן לפפא גר"ו היה בטעות ואין בחיובם כלום, כמו שכבר הארכתי ע"ז במקום אחר לענין אחר.⁵ אלא שגם שלום לא שם לבו לכך, שגם התשובה הקודמת לתשובה שהוא דן בה, ס"י קעא, שנכתבה בשנת תכ"ז,⁶ עוסקת אף היא באותו העניין. ר"ח בנבנשתי נשאל שם מאת ר' משה הכהן מאזמיר,⁷ ש'בעיר אחת קבלו עליהם לדיין אחד שידון להם בדיני ממונות, ולפי שלא היו מקיימין דין הדיין שהיו חולקים עליו נתקבצו קצת והשיגו שתעשה הסכמה, שכל מה שיעשה וידין הדיין הנז' יהיה מקובל עליה'. והוא משיב 'לבי ולבך ידעו, שהסכמה הזאת מבוטלת היא, שאינה ברצון כל טובי העיר אלא בעלי אגרופין עשאוה בכל ואל, בלתי רצון גדולי וטובי העיר, שלהיות שיש בעירם מי שראוי לפרוס גולתא דדהבא על רישיה⁸ הם רוצים לחצוב להם בורות גשברים... וכיון שהדיין הזה איכא בשוקא גדולים וטובים ממנו מה כח ב"ד להסכים, שמה שדין יהיה מקובל עליהם, בהיות שיש גדולי וטובים ממנו. והוא מסיים את תשובתו בלשון זה: זמי שחותמו אמת ינחינו בדרך אמת ויתן בלבנו רוח דעת ויראת ה' להצדיק צדיק בדינו ולהרשיע רשע בדינו. ר"ח בנבנשתי רומז לתשובה זו בס"י קעב הנזכר, 'מציצד הדין אף אם יסכימו כן... אין בהסכמת' כלום, שכבר כתבתי בתשובה אחר' מהחלק הזה והיא התשו' הסמוכה למעלה קע [צ"ל קעא].⁹

5 פסקה זו מדבריו של ר"ח בנבנשתי לא הובאה על-ידי שלום. לא זכיתי להבין את דבריו של שלום שם על תשובה זו 'שהשמיט בה [ר"ח בנבנשתי] כל השמות, עד שלא הרגישו בתוכן ההיסטורי ובפירושה של הדברים'. הרי ר' אהרן לפפא נזכר שם בשמו ארבע פעמים, פעמיים בשם ר' אהרן סתם.

6 בטעות נדפס תנ"ן, שהאותיות כ"ף ונר"ן דומות בדפוס ההוא ובאותיות רש"י בכלל.

7 איני יודע אם יש לזהותו עם החכם ר' משה הכהן מאזמיר, שלפי דברי קרדווי קיבל את סוד האלוהות מפי שבתי צבי בשנת ת"י (שלום, שם, עמ' 115). על-כל-פנים ר"ח בנבנשתי מכנה 'היקר והנעלה' ולא 'חכם'.

8 ראה ב"מ פה ע"א; והשווה דבריו של ר"ח בנבנשתי בשו"ת פני משה, ח"ג, ס"י לא (להלן בפנים), שגם שם הוא מדבר על עצמו בגוף שלישי: '... שמאחר שכל טובי העיר... הסכימו... למנותו לחכם פ' למרביץ תורה, וגולתה דדהבא פריש על רישיה לקרותו מורינו. והשווה דברי הרלב"ח בפולמוס הסמיכה בקונטרס ראשון: '... ובררו לחכם השלם מהר"ר יעקב בי רב יצ"ו ופריסו על רישיה גולתא דדהבא להיותו סמוך וראש ישיבה' (שו"ת הרלב"ח, ויניציה שכ"ה, דף רעז ע"א).

9 באותו עניין דן ר"ח בנבנשתי גם בתשובה ס"י ריו, שנכתבה במוצאי יום-הכיפורים תכ"ו. שם הוא כותב על ר"א לפפא בלשון כבוד 'החכם השלם מהר"א לפפא גר"ו'. יש לתמוה, שבתשובה הנזכרת, ס"י קעב, שנכתבה בשנת תכ"ח, נזכר ר"א לפפא בברכת החיים (אמנם פעם אחת נזכר שם בברכת המתים, אבל זו כנראה טעות-הדפוס), וכך יוצא גם מתוכן התשובה שנכתבה כשר"א לפפא עדיין היה בחיים. והרי ב'מצבות רבני וחכמי אומיר' (בסוף הספר עניני שבתי צבי, מהדורת א' פריימאן, עמ' 142) נרשם, שר"א לפפא נפטר בכ"ו באייר תכ"ו, אלא שרשימה זו של מצבות רבני אומיר לא תדיר אפשר לסמוך עליה. ראה מה שכתבו יערי (שלוחי ארץ-ישראל, עמ' 514, הערה 38), בניהו (קרית ספר, כח, עמ' 27—28), וכותב שורות אלה במאמרו הנזכר בסניג, ע, עמ' רמ.

ידיעות חשובות, הנוגעות במחלוקת זו ובמה שקדם לה אפשר להעלות מתוך ס' כנסת הגדולה לר"ח בנבנשתי ומתוך שו"ת פני משה לשאר-בשרו ר' משה בנבנשתי.¹⁰ מדבריו של ר"ח בנבנשתי למדים אנו, שמיום בואו לאזמיר רדף אותו אדם אחד, כנראה מתקיפי העיר ומפרנסיה, רדיפות קשות, וכנראה הלשין והעליל עליו פעמיים עלילה גוראה, שהוא, ר"ח בנבנשתי, המיר את דתו לדת האיסלאם. לפי חוקי האיסלאם כל מי שהמיר דתו לדת האיסלאם ומבקש לחזור בו — אחת דינו למות. אותו תקיף ואלם אף 'עשה מסירה לכל העיר הזאת'. וזה לשונו של ר"ח בנבנשתי בדבריו, שנכתבו בשנת תכ"ד, או סמוך לאחר-מכן, בס' כנסת הגדולה, ס"י תכה, סעיף י' ¹¹: '... ואני עני וכואב מיום בואי לארץ הזאת כתרני רדפני איש אחד בכל מיני רדיפות על לא חסם בכפי עד שהכתיב עלי חוגי"ט [ראיה] בעש"ג, שאם אהיה מרביץ תורה באיזמיר, ששונאי ימיר דתו,¹² ואנכי לא ידעתי, כי כל מעשיו היה במחשך בעצת קצת אנשי אשר לא ידעו את ה', תן להם כפעולת. ואחרי אשר נמינתי למרביץ תורה פה איזמיר הלך ומסר החוגי"ט ביד דיין העיר אחר שהראהו לכל גדולי העיר לשי"ך ולמופטי, והכנסני בסכנה גדולה לולי ה' שהיה לי, ובהשתדלו' טובי העיר ובפרט ה"ר אפרים ארדיטי יצ"ן ¹³ ישלם ה' פעול', הצילוני מבין שני האריות. אודה ה' בכל לבב, כי אחר שזקנתי ושבתי

10 חיד"א, ס' שם הגדולים, ערך ר' חיים בנבנשתי, רמז לדברי בעל כנסת הגדולה ובעל שו"ת פני משה. שלום (שם, עמ' 305, הערה 1) העיר על דברי החיד"א, אבל לא דן במקורות הללו. שלום גם הביא את דברי חיד"א שם 'ושמעתי, שהרב היה מאריך בזה בכנה"ג שם והשמיטוהו מהדפוס מפני הכבוד' (שם).

11 חיד"א כתב בטעות ס"י תכ"ד [שמא נשמט בדפוס תג מן הה"א והיה כתוב תכה ולא תכד], אות יב. 12 ר"ח בנבנשתי נתכוון, כנראה, לעצמו על דרך מאמרם ז"ל על שונאיהם של ישראל; עיין ברכות ז ע"א; לב ע"א. אינני רואה מקום להבנה אחרת של הדברים. וכך מוכיחים גם דבריו של ר"ח בנבנשתי בראש סעיף יג, הבאים לפני הדברים שהבאנו בפנים. 'עיין במהר"א מליריאה ס"י ט ואלו הם, הרודף אחר חבירו להרגו וכו'. נ"ב וכ"ש אם רודף אחריו להמירו. הרשד"ם ז"ל חלק ח"מ סי' של"א' (הכוונה לתשובה העוסקת במשפחת נשיא-מנדס, וכן דנות בכך התשובות שלפניה בשו"ת הרשד"ם שם). והשווה גם תשובתו בבבי חיי, חו"מ, ח"ב, סי' רכת, שהיא משנת תכ"ו והעוסקת בשבתי צבי¹⁴ (ראה גם במאמרי 'רמיזות לתנועת שבתי צבי בשו"ת ר"ח בנבנשתי', העומד להתפרסם בסיני, עב, תשל"ג, הערה 9), שראובן אמר לשמעון בפני כמה אנשים בלשון תורכית 'אתם חייבים מיתה, שיש לך מלך ואתם מורדים במלך, כולכם בני מות אתם', ור"ח בנבנשתי כותב, בין השאר, 'ומי עור העבר יעבי' עיני מראות ברע שעשה המוסר הזה, דמקלי קלי וזההיה [ראה חולין נד ע"א] לחייב ראשיהם של שונאי ישראל למלך, באמר להם מרדו כך יאודאי, ויקיימו להם מלך, וגם הדבר ידוע ומפורסם, שהדור פרוץ בדבר הרע הזה'. במשפט האחרון מכוון, כנראה, ר"ח בנבנשתי למה שאירע לו, שאמרו עליו, שהוא מולך על היהודים; ראה להלן בפנים.

13 הוא ללא ספק אותו אפרים ארדיטי, שנתמנה בשנת תכ"ו על-ידי שבתי-צבי למלך יורם; ראה: שבתי צבי, א, עמ' 349. הוא נזכר בכמה שו"ת של חכמי הדור וכן בפנקס של ש"ד מצפת משנת תל"ז; ראה שבתי צבי, שם, הערה 3.

על התורה ועל העבודה ס"א שנה 14 הצילני מכף מעול וחומץ. וככלב שב על קיאו חזר האיש הזה להלשין עלי על הדבר הזה. ובכלל עשה מסירה לכל העיר הזאת, וכמעט היתה יוצאה הפרצה אפי' לשאר עיירות ומדינות. ובקשו ממני ממוני הזמן מה משפטו. ועם שחסי וריחמתי עליו ולא רציתי לדונו בדין מיתה כמשפט המוסר ובפרט מוסר כזה, וגזרתי שישליכוהו לדוגיאאות.¹⁵ על כן רדפני. תן לו כפעולו [צ"ל כפועלו ? כפעולתו ?]. ומעשה ידי, ואני כזית רענן לפני אלהים.

איננו יודעים מדוע רדף אותו אדם לר"ח בנבנשתי רדיפות נוראות כל כך ; ברם, הרדיפות הללו אירעו למן בואו של ר"ח בנבנשתי לאזמיר בשנת תי"ח¹⁶ לשמש בה כמרבץ תורה, ואינן קשורות במחלוקת שפרצה באחרית ימיו של ר' יוסף איסקאפה. אמנם ייתכן מאוד, שאותו גביר אלם נטל חלק גם במחלוקת זו, ודבריו של ר"ח בנבנשתי וככלב שב על קיאו חזר האיש הזה להלשין עלי על הדבר הזה וכו' וכן קצת מלשונותיו, שהבאנו למעלה ושנכתבו בשנת תכ"ד, רומזים גם למחלוקת זו. ברם, ידיעות חשובות על מחלוקת זו הן בשנת תכ"א הן בשנת תכ"ה או תכ"ו מוצאים אנו בשו"ת פני משה, ח"ג, קושטא תע"ט, סי' ב ולא. בסי' ב מובאת השאלה של ר"ח בנבנשתי והתשובה של ר"מ בנבנשתי, שתיהן משנת תכ"א ; בסי' לא מובאות תשובותיהם של שני החכמים הללו, שתיהן משנת תכ"ה או תכ"ו. עיקר הדברים שם מוסבים על הטענה שכבר הבאנו למעלה, שכל הסכמתו של ר"ח בנבנשתי לשמש כדיין לדיני איסור והיתר ולדיני אישות בלבד היתה באונס גמור, כמות שנראה מיד. וכן אמורים הדברים לגבי הסכמת הקהל. אנו שומעים, שבעלי הזרוע התקיפים, מתנגדיו ושונאיו של ר' חיים בנבנשתי, נהגו כלפיו באלמות נוראה ובתכסיסים שפלים, החמורים פי"כמה מן הדרך שנהגו עם ר' אהרן לפפא בימיו של שבתי צבי באזמיר בטבת תכ"ו.

14 כלומר, המדובר בשנת תכ"ד. ר"ח בנבנשתי נולד בשנת שס"ג ונפטר ב"ט באלול תל"ג, דהיינו, בהיותו בן שבעים שנה. חיד"א טעה וחשב, שר"ח בנבנשתי נולד בשנת ש"ס, ולפיכך כתב 'וימי חייו של הרב כנה"ג ד"ע שנה בקירוב'. הוא בא לכלל טעות זו, מכיוון שכתב 'יהן ביעודו בן אחד ועשרים שנה בשנת השפ"א התחיל לחבר החבור על הסמ"ג...'. ככתוב בהקדמת כנה"ג א"ח' (שם הגדולים בערכו שם). ואגב שיטפיה לא דק החיד"א בקריאה. בהקדמת ס' כנסת הגדולה או"ח כתוב 'בשנת ה'שפ"ד' ולא 'בשנת השפ"א'. בעל המעלות לשלמה, מערכת גדולים, בערך 'ר"ח בנבנשתי', העיר על טעותו של חיד"א, אבל לא עמד על מקור הטעות, כמות שהסברנו כאן. וראה גם סיני שם, עמ' רמא, הערה 7.

15 הם ה-galeotti, אנשים שנשלחו כאסירים ועבדים לאניות לעבוד בחתירה במשטרים וכדומה. 16 כך יוצא מפורש מדבריו של ר"ח בנבנשתי בשו"ת פני משה, ח"ג, סי' ב (ראה להלן בפנים), שנכתבו בשנת תכ"א, שבו הוא כותב, ש'בחרו בחכם א' [הכוונה לעצמו] — ראה להלן בפנים ובהערה הבאה] שהיה יושב תוך העיר זה ג' שנים. גם מ' בניהו שיער, מתוך צירופי תשובות בשו"ת בעי בחי, שר"ח בנבנשתי בא לאזמיר בשנת תי"ח (לקורות היהודים בתיריאי, ציון, יב, תש"ז, עמ' 46—47, והערה 52 שם), אבל לא הביא ראיה זו המוכיחה דבר זה לא על דרך ההשערה אלא על דרך ודאי.

יריביו 'נסבו על בית החכם אשר בעיר'¹⁷ ועלו ובאו בביתו ורגמוהו באבנים והכו מכה רבה ליושבים בביתו, 'כשראו שעם כל זה בני הכת האחרת היו הולכים ומתחזקים עם החכם אשר בעיר אמרו, לא נוכל להוציא מחשבתנו לפועל אם לא נמסרם לא"ה [= לאומות העולם]', ולפיכך עמדו ביום השבת והלשינו על החכם ועל תומכיו לפני 'השופט הגדול' של המוסלמים 'הלשנות אשר לא יסופר'. בא 'החכם לפני השופט הגדול ועשה בו שפטים ואמר שיאסרהו בקלעה [במצודה] ושלמחר ירכיבהו על חמור ושיעשהו סיאסיט'¹⁸ וגרשו מלפניו והוליכוהו לפני הנאיפ [סגן המושל], ובהיותו החכם עומד לפני הנאיפ באו עשרים נפשו' מהכת האחרת צועקים בקול גדול, ומהם קרעו בגדיהם ביום השבת ואמרו, שלא היו יכולים לסבול מעשה החכם, שהיה קובע מיחכימי [בית דין] בביתו... אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר א' שולטן מחמיד מלך בקושט'¹⁹ והחכם היה מלך באיזמיר. כראות החכם דבר זה שמסרהו להריגה פרתה נשמתו. לבסוף גזר הנאיפ 'להוליך לחכם לבית ארוות הסוסים ולשים עליו שלשלאות של ברזל, וכן עשו משרתי הנאיפ, וכמה מתומכיו של ר"ח בנבנשתי 'כתבו לדוגיאות', כלומר, לעבודת עבד באניות.

ר' חיים בנבנשתי שוחרר ממאסרו לאחר שנתנו שוחד קרוב לשלושת אלפים גרושים לאחד מן השרים. 'כשראו הכת האחרת, שכת החכם גיצולה ממחשבת' הלכו קצת מהם לנאיפ ואמרו לו, תדע למה רוצים אלו לחכם הזה, שבששה קהלות שבעיר מברכין למלך אדונינו והקהל הזה מברכין לשררה. הכוונה לשררה שבויניציה,²⁰ שהיחסים בינה לבין תורכיה היו מתוחים וחרפים ביותר בתשעים השנים שבין קרב ליפנטו (1579) לבין כיבוש קנדיאה בידי התורכים (1669). עלילה זו על תומכיו של ר"ח בנבנשתי אירעה רק כשמונה שנים לפני כיבוש קנדיאה, כאשר ויניציה עמדה במלחמה עם תורכיה, והיתה בה סכנת מוות ליהודים, שהעלילו עליהם: 'אז היה בלב הנאיפ רע ומחשבתו היה לשרוף את החכ' והקהל עמו'. לבסוף נתברר, שהיתה זו עלילת שווא, 'ועם כל זה השופט דעתו היה לאכול מהם הון רב להציל ממות נפשם'. אחד מעושי דברו של השופט שלח לומר למוסרים ולמלשינים, 'תדעו נאמנה, שאם החכם ואנשיו יהיה להם אסון, אנו עושים אתכם נתחים נתחים... והכת הזה פורו ממון ויצאו מבית האסורים'. סמוך לאחר-מכן באו לר"ח בנבנשתי 'שני אנשים נכבדים מטובי העיר ושועיה, ויאמרו לו בפני חמשים איש, אנו שלוחים אליך קשה, הלא כה דבריהם של הכת האחרת, שתלך מן העיר תכפ'²¹ ומיד, והליל' הזה לא תשב פה, ואם יהרגו אותך ויפזרו אלפ

17 הכוונה לר"ח בנבנשתי.

18 לנהוג בערמה ובמדיניות, והכוונה לגרום למותו. כך הסביר לי בטובו פרופ' ד' איילון, וקרוב לזה אמרו לי הפרופסורים א' אשתור, י' בלאו ומ' קיסטר.

19 הוא הסולטאן מוחמד בן איברהים, שמלך בשנים 1649–1687.

20 כך כתב ר"ח בנבנשתי במפורש בשו"ת פני משה, שם, סי' לא; ראה להלן בפנים.

21 בכל הספר פני משה, ח"ג, אין אותה פ"א סופית. כנראה חסרה האות בדפוס ההוא בקושטא בזמן ההדפסה.

או אלפים גרוש' בעד קאן פהאס'²² כשמוע החכם ואנשיו כדברים האלה חרדו חרדה גדולה ויאמרו איש אל אחיו מה נעשה, ויען א' מהם. . . עוד מעט וסקלונו ויהרגו לחכם. . . מי שמסר אותנו להריגה ולשריפה לא יבצר ממנו לעשות הדבר הזה. הנה האונס ניכר ומפורסם בעיני כל העיר, אנוס' אנחנו מחמת נפשות ואנוס רחמנא פטריה. בואו גודה לאלו כל מה שהם מבקשים ואחר עבור האונס שבועתנו במקומה עומדת. ויענו כלם ויאמרו טוב הדבר. עוד הם מדברים ושלוחים אחרים באו מהכת האחרת וענו ואמרו, אם תעשו את רצונו הרי טוב, ואם לאו בשבועת השם יהרגו את החכם. אז ענו כת החכם, ומה רצונכם. וענו ואמרו, שהחכם לא ידון בין איש ובין רעהו כלל ועיקר כי אם החכם הבא מחוץ לעיר, והחכם שלכם יהיה ממונה על איסור והתר וגייטין וחליצות. ענו אלו מחמת יראה כן יהיה, למען נחלל מקטטות ומריבות, והסכימו לכתוב על ספר בדיו כדברים האלה'. וחתם גם ר"ח בנבנשתי על כתב ההסכמה 'מפני הפחד והיראה', אף-על-פי ש'הכניסו בו שני דברים כנגדו הפך ממה שעלתה הסכמה' מתחלה'. לאחר זמן נתהפך הגלגל, 'שרוב מהכת האחרת וכמעט כלם נגע אלדים בלבם וידעו אשר הרעו לעשות עם החכם אשר בעיר על לא חמס בכפיו וחזרו בהם ונעשו מכת החכם. גם אותם אשר הלשינו א' ו ת נ ו ²³ לדיין הם עצמ' החוזרים בהם ודבקו עם הח'. גם אותם ששלחו למר 'צ"ל לומר] לח' שיהרגוהו חזרו בהם והם עתה עם החכם הנז' מחזיקים בימינו'. בסוף דבריו של ר"ח בנבנשתי נשאלת השאלה אם רשאים וחייבים אנשי קהל, שקיבלוהו לרב ולדיין בכתב-קבלה ובשבועה, לקבלו עליהם שנית למרות ההסכמה האמורה מכיוון שההסכמה היתה באונס גמור. ר' משה בנבנשתי משיב, שאין כאן מקום לשאלה 'לא אדע במה יסתפק המסתפק, אם דברים ככתבן כנראה שהוא מפורסם בעיר אונסים הללו הבאי' בשאלה אין כאן מקום להסתפק דודאי אין לך אונס' גדולים מאלו, אם במה שאנסו את החכ' אין לאסורין בארוות סוסים ובשלשלאות של ברזל, אם במה שעלו ובאו בביתו וירגמו אותו באבנים והכו מכה רבה לכל היושבים בביתו. . . ואם במה שהלשינו עליו שהיה קובע מיחכימי בביתו ושהיה מולך על היהודים שבאיזמיר, ואי אפשר לב' מלכים וכו' ובפרט במה שהלשינו, שבקהלתו היו מברכין לשררה. . . ואין לך מלשינו' ומסירה גדולה מזו, שכלם היו מעותדים ח"ו ל'שרפ'. ואין לומר, שרק איימו באכילת קורצא ועשוי אדם דגים ולא עביד ולפיכך זה לא נחשב אונס, שהרי 'עיניה' הרואות, שכת בידיהם, קצת מאנשי כיתתם כבר עשו בהם מעשה, מהם הכו הם בעצמם, ובפרט עיניהם הרואות מה שעשו לחכם רבם ומלמדם להועיל, שרגמהו אבן לעיני כל ישראל. גם ראו שעשו לקצת מאנשי כיתתם שהוליכו לשופ' הגדול וכתבום לדוגיא וקצתם הכו אותם ע"י הנאיפ מכה רבה'. לא כאן המקום להביא את השקלא-וטריא ההלכתית בנושא זה, שמאריך בה בעל פני משה, אלא נביא רק את מסקנתו, שבמקומה עומדת 'שבועתם

22 איני יודע את פירושן של שתי התיבות הללו. שאלתי את המלומדים הנזכרים בהערה 18, ולא ידעו להסבירן.

23 זו הפעם האחת והיחידה בדבריו הארוכים של ר"ח בנבנשתי בשו"ת פני משה, סי' ב ולא, שקולמוסו פלט בלי משים ובלי כוונת-מכוון, שהוא-הוא החכם שמדובר עליו.

הראשונה, שהיו מושבעים עם החכם הנז', ושהחכם לא היה מתיר להם שבועתם הקדומה עמו. וההסכמה שניתנה באונס בטלה ומבוטלת. מן הראוי להעיר עוד, שמדבריו של ר"מ בנבנשתי אתה למד, שהיה הפסד מרובה לר"ח בנבנשתי בכך, שהסכימו שהוא יהיה דיין רק לדיני איסור והיתר ולדיני אישות, ולא 'חכם בהחלט על אנשי כתתו', מכיוון 'שקודם-לכן היה לו הנאה מרובה' בתורת חכם העיר, ואילו הריווח 'הנמשך לחכם במינוי איסור והיתר וכו' כלא חשיב בערך מה שנאנס לעשות, שהפסידוהו דבר מרובה שהיה חכם בהחלט לאנשי כתתו שהן רבים היו באיכות וכמות'. לפיכך יש להסיק, שהמחלוקת באומיר מי ישמש בה כדיין לדיני ממונות יש להסבירה במידה מרובה גם במניעים כלכליים. אומיר היתה בימים ההם מרכז גדול למסחר, שהתנהל הן בינה לבין שאר ערי תורכיה הן בינה לבין שאר ארצות, ובין הסוחרים מרובים היו היהודים, שאת עצומותיהם ודברי ריבותיהם היו מקריבים לפני דיין העיר.

עד כאן לא עמדנו בדברינו אלא על המחלוקת בשנת תכ"א, כשביקשו להביא לאומיר חכם ממקום אחר לדון דיני ממונות. ראשי הקהילות של אומיר בחרו בשני חכמים, תחילה בר' ברוך, כנראה ר' ברוך ו' חיים מקושטא, שלא רצה לקבל על עצמו את המינוי ולא בא, ולאחריו בעוד ארבעה חכמים אחרים מאומיר, שגם כן סירבו לקבל מינוי זה. לימים שבינתיים בחרו בר' יצחק די אלבה, שהיה אז אחד מחכמי אומיר.

עכשיו באים אנו לדבר על המחלוקת בשנת תכ"ה או תכ"ו, לאחר בואו של ר' אהרן לפפא לאומיר. יש להעיר, שתחילה, לפני שבא ר"א לפפא לאומיר, וכנראה גם כמה חודשים לאחר שבא לשם, היו יחסים טובים בין שני החכמים. כבר הבאנו למעלה (בהערה 9) את התשובה סי' ריז, שנכתבה במוצאי יום-הכיפורים תכ"ו. גם בתשובה שנכתבה בסיון תכ"ה, חודש ומעלה לאחר שהגיע ר"א לפפא לאומיר, הזכירו ר"ח בנבנשתי בכבוד, אף-על-פי שחלק על פסק-ההלכה שלו.²⁴ כן הוא נזכר כמה פעמים בכבוד בשו"ת בעי חיי, בתשובות שנכתבו בזמן שר"א לפפא היה עדיין במאגנסיה. בשו"ת בני אהרן לר"א לפפא, סי' עט—פב, יש חילופי שו"ת בהלכה בין שני החכמים, שבהם הם מקלסים ומשבחים זה את זה בקילוסים ובשבחים הרבה. ר"ח בנבנשתי קורא לר"א לפפא 'פה קדוש, פום ממלל רברבן, החכם השלם, סיני ועוקר הרים רב ועצום',²⁵ וכן 'הרב צבי צבאות ישראל, אלוף התורה, ואילו ר"א לפפא מכנה את ר"ח בנבנשתי 'נחל נובע, מקור חכמה... חמדה גנוזה... וצפירת תפארה, באר מים חיים, וכן קורא עליו... ורוח ה' עליו נחה... וימנו [!] טפחה צדק ומשפט ומשרים... להעמיד דגל התורה על תלה... שר התורה... ואתה חכם כמלאך האלהי לדע' כל אשר בארץ ולגדור פרץ'. וחזקתם דבריו לר"ח בנבנשתי 'נאמן בברית אהבתו'.

24 בעי חיי, חו"מ, ח"ב, תקנ"א, סי' קצב.

25 מעניין, שאת תשובתו שם, סי' עט, מסיים ר"ח בנבנשתי בלשון זה: 'הנלע"ד כתבתי, נרדף ונעלב מבני בלי שם'. הדברים נכתבו לאחר שנת ת"ח, ושמה לאחר שנת תכ"א; ראה לעיל בפנים.

תשובותיהם של ר"ח בנבנשתי ור"מ בנבנשתי בעניין זה, המובאות בשו"ת פני משה, ח"ג, סי' לא, נכתבו בין אייר תכ"ה לבין טבת תכ"ו, וכנראה לאחר יום-הכיפורים תכ"ו.²⁶ בתחילת דבריו כותב ר"ח בנבנשתי, שיש ש'טועים ואומרים, שהק"ק אשר באיזמיר יע"א עוברים על ההסכמה שהסכימו, שהחכם פלוני לא ידון דיני ממונות ולא לקרותו בשם מורינו, והוא טוען, שטעות בידם משני טעמים. ראשית, שכבר יש 'הסכמה חתומה ממורינו הרב מר קשישא מהר"י אישקאפה ז"ל וכל טובי העיר שבאותו זמן, שכל ההסכמות שבאיזמיר לא יזכרו בלשון הסכמה כי אם בלשון תקוני העיר ולא יזכר שם חרם עוד לעולם... זולת אם יפרשו בה בפירוש בכח חרם, אבל כל שיאמרו בכח ההסכמות הנהוג פה איזמיר וכמו שהיה כתוב בהסכמ' זו אינו אל' תיקון. שנית, כבר נקבעה הסכמה זו 'ואפי' למ"ד דבעי התרה בפירוש, קביעת ההסכמה שקרעו לשנים קרעים וקבלו לחכם פ' לקרותו בשם מורינו סגי... למנותו לחכם פ' למרביץ תורה וגולתה דדהבא פריש על רישיה לקרותו מורינו, ואין צריך להתרה זו דעת 'כל המסכימים אלא כל שהסכימו ברוב להתיר, אעפ"י שהמיעוט מוחים אין במחאתם כלום. ואין לומר, שהללו שקרעו הסכמה זו היו אנוסים בדבר ובאונס קרעו, שכל אנשי המעמד בזמן קביעת ההסכמה היו 'מרוצים בזה לקרוע ההסכמה ולקבל לחכם פ' עלינו, פרט לחכם אחד ש'הנהיג עצמו למרביץ תורה בקהל שהיה מתפלל שם, ואמרו לו איך עברת חרם פ', שהטיל חרם שיהא החכם פ' חכם ויהי כמשיב, שפ' לא כפה לשום אדם על זה אלא למי שיחפוץ בחכם ולא במי שאינו חפץ בו. ואפילו היו טוענים מקצתם של אנשי המעמד, שהיו אנוסים בדבר, אין בטענתם כלום, שהולכים על-פי הרוב, 'ואפ' אם כל אנשי המעמד שבאותו זמן שנקרע' ההסכמ' יאמרו שהיו אנוסים בדבר ויהיו נאמנים, מה בכך המעמד החדש הנמצאים אחר עבור האונס הם מרוצים בקריעת ההסכמה וחפצים במינוי החכם, וכל העיר גלוה עמם שמחים וטובי לב זולת מעטי המספר, נער יכתבם. אלא שלאנשי 'הכת האחרת' טענה אחרת בפייהם 'שכיון שהדיין הראשון [ר' אהרן לפפא] החזיק בשררה זו לדון דיני ממונות אין ראוי להורידו מגדולתו. והם נסמכים על דבריו הידועים של הריב"ש בתשובותיו, סי' רעא, לגבי מחלוקת ר' ישעיה ור' יוחנן בעניין הרבנות בצרפת, וטוען ר"ח בנבנשתי, ששני המקרים אינם דומים 'דהר"ר יוחנן היו חפצים בו כל הצבור מפני שהיו מרוצים בו, אבל בנדון שלנו שלא התנהג כשורה עם הצבור היו יכולין להורידו מגדולתו, וכבר היה מעשה בזמן הרב הגדול המבי"ט זלה"ה על דיין שקבלוהו עליהם הצבור לעשר שנים, ובשביל שלא התנהג כשורה עם הצבור סלקוהו, עיין שם בח"ג סי' צא. והרואה יראה, שרוב הדברים, שהיה בדיין ההוא להורידו מגדולתו ישנם ג"כ בדיין הלז.²⁷ אלא שאיננו

26 ראה לעיל, הערה 9. יש גם להוסיף, שר"מ בנבנשתי כותב בראש תשובתו, סי' לא, 'וזה לי חמש שנים שלחו מתם מעיר איזמיר, ודבריו הראשונים נכתבו באלול תכ"א; ראה ראש סי' ב; וכן למעלה בפנים.

27 מעניין, שגם בתשובה עלומת-השם משנת תכ"ז, שנתפרסמה בידי ש' ברנפלד מתוך ספרו של ר' אברהם פאלאג'י מאזמיר 'אברהם אזכיר' (לתולדות מאורעות שבתי צבי, קבץ על יד, טו,

צריכים לכל הטענות האמורות למעלה, מכיוון שההסכמה ניתנה באונס גמור 'שהחכם וסיעתו כשחתמו ההסכמה הגו' היו אנוסים בדבר, שהביאום עד שערי מות... וזה הוא מפורסם בכל העיר... שהיה אנו' באונס' רבים, לא א' ולא שתי' ולא שלוש', ולפיכך אין צריך למסירת מודעה. אלא שר"ח בנבנשתי מסר מודעה בפני רבים אף-על-פי 'דל"מ [דלא מיבעי] בעיר איזמיר אלא אפילו בשאר מדינות הקול נשמע ונתפרסם שהיו שם אנוסים גמורי', ובוזה אין צורך למסירת מודעה, כיון שהיו האנוסים מפורסמים עד שאמרו לדיין העיר, שכל הקהלות היו מברכין למלך התוגר, והקהל שהיה החכם מתפלל שם היו מברכין לשררת ויניציא. ועוד אמרו, שאם ירצה החכם בפשר הזה טוב, ואם לאו שיהרגוהו ויפרע הכאן פהאשי מהכולל', ולפיכך כל החיובים שנתייבבו על-פי אותה הסכמה בטלים ומבוטלים, 'והיה החכם יכול לדון דיני ממונות', ומה להם לשתות מי שחור ולהתחייב לזולתו... ומשום כבוד אלקים הסתר דבר אשמרה לפי מחסום. ור"ח בנבנשתי מסיים דבריו, שתבוא ברכה על האנשים 'שהחזירו עטרת התורה ליושנה לאכסניא שלה. והכת המנגדת לחכם וממאנים הם בהתר ההסכמה עוברים בספק המנדה מי שאינו חייב נדוי', על אחת כמה וכמה הללו 'המושבעים עם החכם עוד יסיפו סרה', אם לא יקיימו שבועתם 'והנותן יד לפושעים הללו עבר אדאוריתא, אלפני עור לא תתן מכשול'.

ר' משה בנבנשתי מזכיר בראש תשובתו, שכבר לפני חמש שנים שלחו לו כתב מאזמיר על האנוסים שאנסו את ר"ח בנבנשתי וסיעתו, והוא מתכוון לדבריו של ר"ח בנבנשתי, שהובאו בשו"ת פני משה, ח"ג, סי' ב, שעמדנו עליהם למעלה. וכן הוא מזכיר, שבאותו 'פרק כתבתי ככל הכתוב כאן לחיים סנהדרא רבה ויקירא', והוא מתכוון לדבריו, שהובאו בפני משה שם, שעמדנו עליהם למעלה. אלא שאינה דומה שנת תכ"א לשנת תכ"ו. בשנת תכ"א 'עדיין לא הביאו ולא קבלו עליהם שום חכם אחר אלא היתה הסכמה לבד שלא יקרא הרב הגו' בשם מורנו ולא ידון דיני ממונות כי אם לענין איסורא איתשיל', ולפני שהביאו חכם מחוץ לעיר נתחרטו ברובם הגדול ורצו לבטל את ההסכמה, ורק 'ומיעוטא דמיעוטא היו מעכבי' והיו מחזיקים בהסכמ', ואילו עכשיו כבר נתקשרו עם חכם מחוץ לעיר, 'ועל פי התקשרותם עם החכ' הבא מחוץ לעיר עזב את ביתו, נטש נחלתו ובא לאיזמיר... ולא יהא אלא שהח' הבא מחוץ לעיר החזיק מעצמו בשררה הלזו לדון דיני ממונות אין ראוי להורידו, ככתוב בדברי

תרנ"ט, עמ' 3—11) מובאים שני המקורות הללו, תשובת הריב"ש ותשובת המבי"ט, כסיוע וחזיון לר"א לפפא. בניגוד לטענת ר"ח בנבנשתי, שהבאנו בפנים, כותב בעל התשובה 'וא"כ בני"ד שהרב מהר"ר אהרן גר"ו בהסכמתם נתמנה ונהג שררותו וברוך ה' לא עשה שום דבר שלא כהוגן, כהוא צורבא דרבנן, שכתב ה"ה המבי"ט בח"ג סי' צא דקל"ב, ופסק הרב שהיו יכולים להעבידו ע"ש, ולא ציער אפי' לשום ת"ח קטן ממנו, כי הוא אוהב את התורה ולומדיה ומכבדן, פשיטא שצריך לתחזירו לשררותו כבראשונה לדון ולהורות כפי ההסכמה'. מדברי ר"ח בנבנשתי אנו למדים, שהטענות הללו לטובת ר"א לפפא נטענו עוד כשימש כדיין באזמיר ועדיין לא הודח מכהונתו.

קדש להריב"ש, וכמו שהרב המובהק המורה בעצמו נרגש מזה, ומה שביקש לומר ר"ח בנבנשתי, שר"א לפפא לא התנהג עם הצבור כשורה, זו אינה שלי ואין לי עסק בה, כי ידעתי גם כן, דאלים חיליה בחכמה ויראת חטא. אמנם הטענה שכל ההסכמה היתה באונס גמור עדיין בתוקפה עומדת, ועליה כתב תשובתו לפני חמש שנים 'הלא בספרתי חתום באוצרותי, ובאותו פרק שלחתי תשובתי לעיר איזמיר, סובר אני המצא תמצא ביד הרב המובהק המורה נר"ו [ר"ח בנבנשתי]. ואין לטעון כנגד זה, שזה אירע עדיין בחייו של ר' יוסף איסקאפה, ו'הממאנים ברב המובהק כמהרר חיים נר"ו היה על פי גזרת עילאה הרב המובהק מר קשישא הגד' ז"ל, מכיוון ש'ידעתי, כי הרב המובהק אביהם של ישראל מר קשישא הגד' לא מלבו היה כי אם ע"י פתוי מקצת פריצי עמנו, ולעת זקנתו היו מפתים אותו.²⁸ ומלבד זאת 'אחרי נשיקת עפרות רגלי הרב מר קשישא הגד' הפריז על מדותיו באותו פרק.

בסוף דבריו מסיק ר"מ בנבנשתי, שהדין עם ר"ח בנבנשתי, והקשר עם ר"א לפפא היה בטעות, אלא ש'זהו מה ששורת הדין מחייבת, אלא שיש בזה תורת האדם. כי אחר שמהר"ר אהרן אין לו עון אשר חטא בזה, אין מן הראוי שילקה הרב כמהר"ר אהרן נר"ו בחסר ויתיר לענין ממונא, וראוי שלענין ממונא יתפשרו עמו לתת לו סך גאות אחר שהסיעהו ממקומו, ברם, מסיים בעל פני משה, 'אמנם ראוי לאשר כח בהם לתבוע עלבון הרב המובהק כמהר"ר חיים נרו את כל אשר נעשה לו בתחלה ובסופ, כי מי לנו גדול הלא בחבוריו ובהוראותיו מאיר עיני חכמים, באורו נראה אור, ולמה יכבו נר ישראל... למה יעבירו מעליו את הדרך, הלא ידעו דקדשא בריך הוא תבע ביקריה.

מכל מה שהבאנו בפנים, וכן מדברים שלא הבאנו, אנו למדים, שהיו לו לר"ח בנבנשתי מתנגדים הרבה, גם בין פרנסים וראשי הקהל לא-אלמים וכן בין יהודי איזמיר בכלל.²⁹ ומן הראוי להעיר על התשובה בכתב-יד משנת תכ"ז, שהיתה בידי ר' אברהם פאלאג'י, שבה נאמר, 'ובכל זה הזמן [שביקשו באיזמיר דין גם לדיני ממונות] לא נמצא איש אשר יפצה את פיו לומר, שיקבלו את הרב מהר"ר חיים נר"ו בין לדין איסור והתר בין לדיני ממונות, אלא שהיו אומרים, כי טובים השנים מן האחד.³⁰

אמנם אין לקבל כפשוטם את דברי המלשינות והעלילה, 'שולטן מחמיד מלך בקושט' והחכם

28 השווה דבריו של בעל פני משה בתשובותיו, סי' ב, '... סבור אני, כי מה שהסכים הרב הזקן להביא חכם מחוץ לעיר הוא מעושה על ככה ולא מדעתו בירר חכם מחוץ לעיר אלא קצת מאנשי העיר המצוי' בבית הרב הגד' ובני הרב אשר לא הלכו בדרכיו הם העבירוהו על דעתו לעשות נגד רצונו; 'ושמא שייכים לכאן גם הדברים המובאים בשו"ת בני אהרן לר"א לפפא, סי' קד; ראה להלן בפנים.

29 ראה הדברים שהבאנו בפנים מדברי ר"ח בנבנשתי '... אפ אם המיעוט יאמרו בפי' שאין רוצים בביטול ההסכמה אין במהתאם כלום, דלרוב שומעין, ואפ אם כל אנשי המעמד שבאותו זמן שנקבע ההסכמ' יאמרו שהיו אנוסים בדבר', ועוד.

30 קבץ על יד, שם, עמ' 4—3.

היה מלך באיזמיר, 'ושהיה מולך על היהודים שבאיזמיר ואי אפשר לב' מלכים וכו'. אבל יש בהם, כנראה, יסוד של אמת בכך שר"ח בנבנשתי ביקש להיות דיין יחידי באזמיר ופוסק יחיד בכל ענייני הקהל ולנהוג שררתו ברמים. וזה, כנראה, אחד הטעמים העיקריים להתנגדות המרובה אליו מצד חלק מפרנסי אזמיר ותושביה. לפיכך יש מקום להנחה, שר"ח בנבנשתי נפתה לדבריו השבח של שבתי צבי עליו ולמינויו בידי שבתי צבי כ'הרב המוסמך, מוריניו יקרא' לאחר הדחתו של ר"א לפפא, מכיוון שעכשיו ניתנה לו בפעם הראשונה ההזדמנות להוציא לפועל את מאווי-לבו הכמוסים. שבתי צבי נתכוון כנראה בתואר הרב המוסמך למשמעו הראשון, דהיינו, כחכם סמוך של הסנהדרין, ושמא אף למעלה מזה.³¹ ואחד החכמים שהיה מקורב, כנראה, לר"ח בנבנשתי, הוא שיעץ לשבתי צבי להדיח את ר"א לפפא, כפי שכותב בעל התשובה הנזכרת משנת תכ"ו, שזה היה 'בעצת אחיתופל שהיה לו קירוב דעת עמו [עם ש"צ] והלך באישון לילה ואפילה והוא בחשבו כי הוא מא"י [משיח אלהי יעקב] ויכול לעשות כל מה שלבו חפץ, עשה מה שעשה.³² ושמא יש להטיל ספק בעצם אמונתו של ר"ח בנבנשתי בשבתי צבי, ולא היתה אלא מן השפה ולחוץ, כדי שיקבל רק הוא לבדו את כהונת רבה של אזמיר.³³

לבסוף מבקש אני להסב את תשומת-הלב לשאלה-ותשובה אחת בשו"ת בני אהרן לר' אהרן לפפא שלא השגיחו בה חכמים. אני מכוון לסי' קד בספר תשובותיו. הייתי מניח ללא ספק, שדבריו של ר"א לפפא בסוף תשובתו זו רומזים לתנועת שבתי צבי ולמה שאירע לו בימיו של שבתי צבי, כשבפקודתו של הלה הודח מכהונתו כרב וכדיין באזמיר. אלא שלשון השאלה ודבריו של ר"א לפפא בראש תשובתו דומים כאילו מוסבים הם על מה שאירע לר"ח בנבנשתי בשנת תכ"א בסוף ימיו של ר"י איסקאפה, כמות שהבאנו למעלה משו"ת פני משה. בדברים שלהלן אביא משו"ת בני אהרן,³⁴ סי' קד,³⁵ את הצריך לענייננו. תחילה אביא את לשון השאלה:

31 והשווה לעיל, הערה 8; וראה: קבץ על יד, שם, עמ' 4; 'עבשם הרב המוסמך מוריניו יקרא [ר"ח בנבנשתי], כי האציל [שבתי צבי] עליו מן הרוח אשר כשמואל הרמתי'.

32 שם, עמ' 7; שבתי צבי, א, עמ' 328—329.

33 שלום (שבתי צבי, שם; וכן הערה 2, עמ' 329, שם) רמז לדברים קרובים של חשבון ופחד מצד ר"ח בנבנשתי וחגופה מצד שבתי צבי, אבל דעתו נוטה לכך, ש'מכאן ואילך החזיק כנראה באמונת ש"ץ בלב שלום'. וראה בהערה 9 של מאמרנו הנזכר (לעיל, הערה 12). אם דברינו אלו נכונים, הרי יש לתקן את המשפט, שכתבתי פעמיים במאמר הנזכר בהערה 12, שר"ח בנבנשתי נתפס זמן קצר לאמונה בשבתי צבי.

34 אומיר תל"ד. מעניין ציון השנה, 'שנת גאלת עולם'. נראה, שבכך ביקשו להתריס ולומר, ששבתי צבי לא היה משיח ועדיין אנחנו מצפים לגאולה. אגב, בעל קורא הדורות כותב: 'ומגדולי תלמידיו [של ר' אברהם מוטאל] היה הרב ר' אהרן לפפא. . . וחבר ספר שו"ת שנקרא בני אהרן, שנדפס מקרוב' (הוצאת קאסל, מה ע"ב). מכאן ראינו נוספת, שר' דוד קונפורטי גמר את ספרו לאחר שנת תל"ד, מעין מה שביקש לומר רובשוב (שזר); ראה הגרן, י, עמ' 124 (= אורי דורות, תשל"א,

ת"ח מפורסם ממולא בחכמה וביראת חטא ממשפחה רמה החזיק במדרש אחד לקרוא פעמים ביום ערב ובקר זה ט"ו שנים ויותר, ולפי שבעירו נפלה מחלוקת בברירת דיין קצת היו אומרים להבי' חכם א' מחוץ לעיר, וקצת' אומ' מאחר שיש לנו בעירנו תלמיד חכם הגון לכך ומפורסם וחשוב כאותו שאתם רוצים להביא, למה נטרח להביא חכם אחר מחוץ לעיר, ונשא ונתנו בדבר ולא עלתה זווגם בהסכמה א', והסכימו הכת הא' להביא דיין מחוץ לעיר והכת האחרת הסכימו לקחת לת"ח אשר בעיר והת"ח העומד במדרש בראותו כי הכת אשר בחרו להם החכם היושב בעיר באמונה הם עושים, כי לא יתכן לעשות עלבון זה לת"ח היושב בעיר, ומה גם כי רוב גבירי העיר טובי העיר מפורעי המס הם עם החכם שבעיר. וזה הכת אמרו לת"ח הנז' שיברך מי שביר' להחכם אשר בעיר להי' דיין על הכת החפצים בו אחר שהכת האחר מנו דיין אחר. ועל זה הלכו קצת פריצים לחכם הזקן שבעיר ופתוהו שיסיר לת"ח הנזכר מבית מדרשו שבעיר אשר לומד תורה לרבים ויניח אחר במקומו. והחכם הזקן שבעיר להיותו בעונות מרו' זקנתו אין דעתו מיושב עליו, שלח לת"ח הנז' שליח שלא יקרא במדרש... והת"ח צווה ככרוכיא מה פשעו ומה חטאתו ומה שמץ פסול נמצא בו שהעבירוהו משרתו. יורנו המורה הדין עם מי וכו'.

וכותב ר"א לפפא בראש תשובתו בלשון חרוזה:

ולא ידעתי איזה רוח עבר על החכם הזקן לעשות מעשה זר כזה את הדבר הקש' וכן לא יעשה. ובמקום שאמרו להקי' אהל התורה ודגלה [והגלה?] אל השערה והרים העטרה, יצא יצא בנפש חפצה להפוך קערה והגביה שפלה ונמצא עטרת התורה מחוללה וכבודה נוסעת ושמשה שוקעת, אוזן שומעת יתן עצבת כי עלה הפורץ פריץ על פני פריץ ותבקע הארץ וישימוה בתה עבר' וזעם וצרה לא נהייתה ולא נראתה כזאת. אם עם בני ישראל מדיינים אלו עם אלו מה איכא חילו [חילו' = חילוק?] להחכם הזקן הזה יהיה אין?] זה להשליך אמת ארצה, ומה חרי האף הגדול הזה להטות משפט גבר דחיל חטאין מלא תורה וכליל יופי' וכו'.

לכאורה רומזים הדברים על החכם שבעיר ועל החכם הזקן לר"ח בנבנשתי ולר"י איסקאפה, אבל אין הכרח גמור בדבר. היו עוד מקרים כאלה בקהילות תורכיה. מאידך גיסא, דומה שהלשון 'כי עלה הפורץ פריץ על פני פריץ ותבקע הארץ וישימוה בתה עבר' וזעם וצרה לא

עמ' 98). רובשוב מביא את דבריו הללו של בעל קורא הדורות בהקשר אחר, שם, עמ' 129 (= אורי דורות, עמ' 103).

35 מדבריו של ר"א לפפא שתי תשובות לפני זה, סי' קב, משמע לכאורה, שכבר היה אז באזמיר, וזה לשונו: 'ועדיין לבי הומ' לי דמק' זה בלתי טהו' קרה באזמיר' במקו' הנקרא קרושו'נולי חא'ן בא' החדרים שבעלי'. ברם, אין בזה כדי להכריע לגבי התשובה שלפנינו בסי' קד.

נהייתה ולא נראתה כזאת, מכוון לתנועת שבתי צבי. ברם, דבריו של בעל בני אהרן בסוף תשובתו, שנביאם מיד, איני יודע להסבירם בדרך אחר, אלא זה שר"א לפפא בא כאן לרמוז למה שעבר עליו בעטיו של שבתי צבי ועושי דברו. ואלו דבריו, הכתובים בלשון חרוזה ובסגנון פיוטי:

לבד זה אני אומר גם כי איני כדאי, יען הציקתני רוח בטני ותכה מכעס עיני. הן אני עני וגווע חמס אשוע, בבית ישראל ראיתי שערוריה, אנשי לצון יפחו קריה. תנואו' ימצאו, נהפכו כקשת רמיה לשמצה בקמיהם וזבחיהם ערכו להם להכות באגרוף רשע וברוע נטויה. חדקים שבפרצה נפשם חפצה צרה ותוכחה ונאצה לסתיר עצה להשליך אמת ארצה בסתר קנה ובצה ולהקים עמק צוקות, קיר נטוי גדר הדחוייה, פצע וחבורה ומכה טריה. וזאת התורה האדם הגדול בענקים אשר לו חקים ומשפטי צדיקים אלוף התורה הרב כמה"ר נר"ו הרדיפוהו מנוחה, הדריכוהו שלהבת יה.³⁶ כל שומעי שמעם עברה וזעם מדאגה מדבר באופל יהלוד, אש פלצות עבשו פרודות חמודות תעודות חרדות ילבשו מרוב עשוקים יזעיקו בייא בייא. זאת לא זאת לא יכלו לעמוד על נפשם עד עשותם ועד הקימם מזימות לבם להפיל עני ואביון דורש טוב הולך ביושרו, תורת אלהיו בלבן, עודנו באבו בחור מעם בינות, מה טובו ומה יופיו, עיונו בגמ' ובסברא ישרה, יוצא ובא במלחמתה של תורה, זרוע עם גבורה הת"ח הבא בשאלה, ואין עומ' בפרץ, יצא לקראת נשק להעביר גלולים מן הארץ, כי מיראים ומבהלים ישיחו יריעו ואף יצריחו, אל ירב ואל יוכח, איש כלי מפצו בידו וכלים מכלים שונים מרוב אונים יבטחו כי יגיח, למי אוי למי אבוי ונהה נהי נהיה ונפשו לא חיה, וזאת נסיכה כי גם אני לשוני מודבק מלקוחי³⁷ ולא אריח בריח גיחוחי. נאלמתי דומיה כיושב בארץ ציה. עיף ויגע מכרוע על הברכים ועל השוקים להשתחות אפים נגד יריאיו השופכים לבם כמים, וכפיו [צ"ל וכפי] פרושות השמים ערב ובקר וצהרים לפני בורא גיב שפתים, יחיינו מיומיום וישלח משיחו וירעה אותנו דעה והשכל בתוככי ירושלים כפלים לתושיה, ויאיר אותנו כאור החמה שבעתים בשלום ובמישור, ידריכנו בארץ רחבת ידיים בהר המוריה, גדול העצה ורב העליליה.

36 לא זכיתי להבין את הלשון 'הדריכוהו שלהבת יה'. איני יודע למי נתכוון בדבריו על אלוף התורה. אם נכוונה הנחתנו, שר"א רומז בדבריו למה שאירע לו לאחר הדחתו, שמא נתכוון לר' שלמה אלגאזי, שנרדף עמו, כידוע.

37 תה' כב: טז.